

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017

Sayfa: 1426-1443

Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[05-06-2017] – [11-07-2017]

Safranbolulu Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Mehmed Emin Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tekkesi¹

Halim GÜL

Yrd. Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Asst. Prof. Karabuk University Theology Faculty

Orcid ID: 0000-0002-9173-5509

halimgul@hotmail.com

Öz

Kur'an-ı Kerim, İslam'a uyanları hayra çağırıp, iyilikleri emreden, kötülükler dur diyen bilinçli bir topluluğun (grubun) oluşmasını talep etmektedir. Bu nedenle hayra çağırarak için hayır adamı olmak, iyiliklere çağırarak için iyi olmak, kötülükler dur diyebilmek için kötülüklerden uzak durmak gerekir. Gönül adamları, hayır sınırlarını açan, açtıkları sınırlarda yüzlerce insanı ardından sürükleyip söz konusu hayır ve iyiliklere kavuşmalarını sağlayan kimselerdir. Gönül ehli sûfiler, manâ yönleriyle olduğu kadar, halk eğitimcisi olarak da dikkati çeken şahsiyetlerdir. Benlikleri ilâhî sınırlarla ve dış dünyaları ise güzel ahlakla bezenmiş olan bu gönül adamları, insanların hayatta benimsemeleri gereken her türlü davranış, bilgi ve görgü kurallarını onlara öğrettikleri gibi, zaman zaman insanın insana, Hakk'a ve hakikate, eşyaya ve mahlûkata karşı davranış ve sorumluluklarıyla ilgili prensipler de vazetmişlerdir. Biz de bu makalemizde yetiştirdiği halifelerle Halveti/Şa'bânî tarikatının batıda yayılmasına vesile olan bu gönül erlerinden Safranbolulu Halvetî-Şa'bânî Şeyhi Mehmed Emin Efendi'nin hayatı, şahsiyeti, yetişmesi, eserleri, dergâhı, camii ve Halvetilik/Şa'bânî'liğin Safranbolu-Karabük yöresinde yayılması üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Halvetî, Şa'bânî, Safranbolu, Mehmed Emin, Dergâh.

The Life and Works of Mehmed Emin Effendi of Yazıköy, Safranbolu and His Lodge (*Takya*)

Abstract

Holy Qur'an envisages a society formed of conscious individuals who urge the Muslims to the charity and enjoin the good and forbid the evil. The warm-hearted are the ones who disclose the secrets of goodness and thus lead hundreds of men and women to divine rewards. In addition to educating people about manners, these sufi leaders whose selves are imbued with divine secrets and whose external is embellished with good manners, have also ascertained principles pertaining to the duties and responsibilities of individuals to other persons, *Haqq* and *haqiqa*, the belongings and the creatures. This study deals with two themes: firstly the life and personality of Mehmed Emin Effendi of Yazıköy, Safranbolu, a sheikh of Shabani branch of Khalwati order who conduced towards the spread of Khalwati-Shabani order in the west of Anatolia thanks to the successors he trained together with an introduction of his works and the mosque in which his dargah is found and secondly the spread of the mentioned sufi order across the district of Safranbolu, Karabük.

Keywords: Khalwati, Shabani, Safranbolu, Mehmed Emin, Dargah

¹ Bu makale 17 Nisan 2015 tarihinde Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından "Dünden bugüne Safranbolu'da Dini Hayat" üst başlıkla gerçekleştirilen sempozyumda sunulan tebliğin makale formatına dönüştürülmüş halidir. Bu tebliğler Safranbolu Belediyesi tarafından aynı isimle bastırılmıştır. Safranbolu 2016.

Giriş

Şa'bânîlik geleneği içinde Mehmed Emin Efendi konusuna geçmeden önce, Şabanîliğin ne olduğu, nerede ve ne şekilde zuhur ettiği, yansımaları ve etkilerinin neler olduğu gibi konulara kısaca değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Şa'bânîlik, Hazret-i Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî'den sonra, bağluları tarafından, onun tekâmül ettirdiği anlayış çerçevesinde devam ettirilmiş; tasavvuf ve tarikatlar içinde önemli bir yere sahip olan Halvetîliğin -Cemaliyye koluna bağlı bir tasavvuf okuludur. Halvetîlik, hayatının büyük bir kısmını halvette geçirdiği için "Ömer el-Halvetî" lakabı ile anılan ve 14.yy. da yaşamış Ebu Abdullah Siracüddin Ömer b. Ekmelüddin (ö.1349 veya 1397) tarafından esasları belirlenmiş bir tasavvuf mektebidir/bir tarikattir. "Ömer el-Halvetî", Cüneyd-i Bağdâdî'den gelen Halvetî silsilesinin 13. şeyhi olarak tarikatlar tarihindeki yerini almıştır.²

Halvetîlik³ genel çerçevesi itibarı ile Ömer Halvetî'nin vefatından sonra özellikle, tarikatın ikinci pîri Seyyid Yahya Şirvânî tarafından İslâm dünyasında yayılmıştır. Her sınıftan insana hitap eden ve mensupları arasında çeşitli meslek grup ve mensuplarının yer aldığı Halvetîlik, tarihi gelişimi içinde daima bir gönül ocağı şeklinde müşahede edilmiştir. Oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan Halvetîlik'in kolları ve bu kollara bağlı olarak gelişip yayılan şubelerinin fazlalığı dâimâ dikkat çekmiştir. Halvetîliğin Cemâliyye kolununun en önemli şubelerinden biri de Şa'bânîlik'tir. Safranbolulu Mehmed Emin Efendi'nin de müntesibi bulunduğu Şa'bânîlik, M.1568 tarihinde vefat eden Şeyh Şa'bân-ı Velî'ye nispet edilip Kastamonu'da kurulan ve buradan değişik coğrafyalara tarihin akışı içinde yayılan bir tarikattir. Hz. Pîr Şeyh Şa'bân-ı Velî'yi tâkip edenlerin temsil ettiği bu sûfî anlayış, sonraki yüzyıllarda, özellikle Orta Anadolu'da büyük bir mânevî tesir bırakmış ve bölgenin önemli bir maneviyat kalesi haline gelmesine vesile olmuştur.

Şeyh Şa'bân-ı Velî ve temsil ettiği Şa'bânîlik anlayışının nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığını, hangi aşamalardan geçtiğini, Halvetîlik silsilesi konusunda çok önemli bir eser olan Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye'de açık biçimde şöyle ifade edilmektedir. Halvetiyye kollarının kurucuları arasında saygıdeğer bir yeri olan ve Kastamonu'da Hz.Pîr unvanı ile anılan Şeyh Şa'bân-ı Velî, İstanbul'a gelerek dînî ilimleri tahsil etmiş ve bu tahsilini tamamladıktan sonra tekrar memleketine (Kastamonu'ya) geri dönerken, Bolu'ya geldiğinde Hayreddin Tokâdî hazretleri ile karşılaşmıştır. Hayreddin Tokâdî, Halvetîlik tarikatının Cemaliyye koluna bağlı halifelerden biridir. Şeyh Şa'bân-ı Velî, Hayreddin-i

² Mahir, iz, Tasavvuf (İstanbul: 1969), s. 168.

³Sözlük anlamı itibarıyla uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına kalmak gibi anlamlara gelen "Halvet" tasavvufi açıdan, günahlardan uzak durup Allah'a yönelmek, kendini ibadete vermek ve ruhun, kimsenin olmadığı yerde, tenhada Allah ile manen (sırren) konuşması demektir. (Süleyman, Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: 1991), s. 206.)

Tokâdî'nin mânevî terbiyesi altında seyr-ü sülûkunu⁴ tamamlayarak bu zattan hilafet almış ve memleketi olan Kastamonu'da halkı irşat etmekle/aydınlatmakla görevlendirilmiştir. Önce, Hünsâlar Câmîinde halkı aydınlatıcı sohbetlerine başlayan Hazret-i Pîr, sonradan Hisarardı mahallesine yerleşmiş ve burada, yine Halvetî tarikatı mensuplarından Şeyh Sünnetî Efendi tarafından yaptırılmış olan dergâhta vefatına kadar (M.1568) sohbetlerine ve irşat görevine devam etmiştir. O'nun tesis ettiği anlayış zaman içerisinde çığ gibi büyümüş ve Fas ve Hicaz'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.⁵

-Şa'bânîlik, Safranbolu-Karabük yöresine Zopran köyünde metfun bulunan Şeyh Hacı Mehmed Esad Efenedi ve kardeşi Zora köyünde metfun Muharrem Nihan Efendi ile birlikte güçlü bir şekilde girmiştir. Halkın anlattıklarına göre, irşat için yöreye gelen iki kardeşten büyüğü Zopran köyüne, küçük olanı da Zora köyüne yerleşmiştir. O günden bu güne kadar birbirine de yakın olan her iki köyün arasında bir birliktelik söz konusudur. Hemen her cemiyetlerini birlikte yaptıkları gibi, özellikle bayram günlerindeki buluşmaları – o günden kalan bir gelenek olarak – hala devam etmektedir. Bu gelenek abi-kardeş şeyhlerden kalma olup, günümüzde de devam etmektedir. Zira bayramın birinci günü Zora (Akören) daki şeyh, köy halkı ile birlikte abisinin elini öpmek ve bayramlaşmak için Zopran'a gelirken, bayramın ikinci günü ise, abi olan Hacı Mehmed Esad Efenedi, köy halkıyla birlikte Zora (Akören) köyüne gidermiş. Günümüzde de devam eden bu kaynaşmanın ve manevi havanın her iki köyde de tesiri ve izleri görülmektedir.⁶ XVIII. Yüzyılda, Şeyh Hacı Mehmed Efendi (ö.?), Zağferan (Safranbolu) kazasına bağlı Zora (Zopran) Köyü'nde büyük bir Halvetî hankâhı inşa ettirmiş, kendi neslinden gelenler burada icrâ-yı meşîhat etmişlerdir. Sâdık Vicdânî, Hacı Mehmed Efendi'nin ezberinde bin bir hadîs-i şerîf olduğunu rivâyet etmektedir.

Zoralı Şeyh Mehmed Efendi'nin tarikat silsilesi, Mudurnulu Şeyh Abdullah Rüşdî (1141/1729), Şâbâniye'nin Nasûhiye kolu kurucusu Şeyh Mehmed Nasûhî el-Üsküdârî (1130/1718), Karabâşiye kolu kurucusu Karabaş Velî (1097/1686) vasıtasıyla tarikat pîri Şeyh Şâbân-ı Velî'ye ulaşmaktadır.⁷

4 Seyr u sülûk: Hakk'a ermek, Allah'a vasıl olmak için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan mânevî ve rûhî yolculuktur. Sâlik adı verilen yolcu, nefsindeki kötü huylardan arındığı ve iyi huylar edindiği ölçüde, bu yolculukta mesafe almaktadır. Buradaki amaç, sâlikin kişisel arzu ve isteklerini yok edip, tam anlamıyla kendisini ilhâhi iradenin hâkimiyetine sokması ve bu suretle diğer insanlara rehberlik yapmasına imkân veren kâmil insan mertebesine yükselmesidir. (bk. Uludağ, s.428).

5 Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye, (Haz. Doç. Dr. İrfan Gündüz, İstanbul: 1995), s. 210-211.

6 Hüseyin Lütfi, Ersoy, Karabük Tarihi, (İstanbul: 2011), s. 210, 212.

7 Vicdânî, s. 72-73; Osmanzade Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz.: Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, 3. bs., İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), IV, 56-70.

Zoralı (Zopran) Şeyh Mehmed Efendi, yetiştirdiği halifeleriyle XIX. asır boyunca Orta ve Batı Karadeniz bölgesinde oldukça etkin ve yaygın bir hizmet ağı oluşturmuştur. Bunlar; Çerkeşli Şeyh Mustafa Efendi (ö. 1229/1814), Zoralı Şeyh Mustafa Efendi, Tokatlı Şeyh Yusuf Efendi, Çerkeşli Şeyh Mehmed Efendi, Görelî Şeyh Mehmed Efendi, Zoralı Şeyh Ali Efendi, Çorumlu Şeyh Ali Efendi, Kastamonulu Şeyh Ahmed Efendi, Taşköprülü Şeyh Ali Efendi, Kastamonulu Şeyh Ahmed Efendi, Kastamonulu Şeyh Hüseyin Efendi, Kastamonulu Şeyh Osman Efendi'dir.⁸ Zoralı'nın Dergâhı'nda kendi soyundan gelen ve tekkede sırasıyla posta geçen postnişin silsilesi ise şöyledir: 2-Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu Şeyh Ahmed Feyzullah Efendi (?) 3-Şeyh Mustafa Efendi (?) 4-Şeyh Mehmed Hamdi Efendi (?) 5-Şeyh Şaban Efendi (?) 6-Kardeşi Şeyh Gazi Efendi (?). Gazi Efendi'nin vefatından sonra eski müritlerinden Hüseyin Efendizâde ile ulemadan Hüsnü Efendi'ye meşihat tevcih edilmiştir.⁹

Şeyh Mehmed Efendi, dergâhın ikinci bir şubesini Safranbolu'da açarak postnişin atamıştır. Zora'da meşihat edenler kışın Safranbolu'ya gelirler, icrâyı âyîn ederler, Zora Dergâhına nispeti olanlar ise Zora'ya gelerek erbaîn çıkarırlardı.¹⁰

Zoralı Şeyh Mehmed Efendi'den sonra Şâ'bânîlik (Nasûhîlik) Çerkeşli Mustafa Efendi (1229/1814)'ye intikal etmiştir. Mustafa Çerkeşî Efendi, Karabâş-ı Velî'nin *Mi'yâru't-Tarîka* adlı eserinde verdiği Halvetîliğin yirmi şartını, üçe indirdiği için Şâ'bânîye Tarîkatı'nın ikinci pîri olarak adlandırılmış ve kol kurucusu kabul edilmiştir¹¹. Tarîkat bundan sonra Çerkeşîlik ismiyle anılmaya başlamıştır. Şeyh Mustafa Çerkeşî Efendi (1229/1814), Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde 1156/1743 tarihinde dünyaya gelmiştir.¹² Safranbolu'nun Zora köyündeki Mehmed Efendi'ye intisâb etmiş ve ondan hilâfet almıştır.¹³

Sâdık Vicdânî, Çerkeşî Efendi'nin on üç halîfesi olduğunu söylerken bunlardan sadece Geredeli Halil, Yazıköylü/Safranbolulu Hacı Emîn Efendi ve

8 Bu bilgilerden farklı olarak İhsan Oğuz, XVIII. asrın sonlarında vefat eden Zoralı Mehmed Efendi'nin Mustafa Çerkeşî Efendi'den başka Şeyh Mustafa, Şeyh Feyzullah, Şeyh Hamdi, Şeyh Şaban, Şeyh Mustafa Ârif, Şeyh Hüsnü adlarında sadece altı halîfesinin varlığından söz etmektedir. Bkz.; M. İhsan Oğuz, *Şâ'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşî*, (İstanbul: 1995), s. 90.

9 Vicdânî, s. 218; Vassâf, IV, s. 47-48.

10 Vicdânî, a.g.e., 218; Vassâf, IV, s. 47-48.

11 Bu üç şart için bkz. Oğuz, s. 90.

12 Dâhiliye nâzırı Âkif Paşa bir manzûmesinde; "Yetmiş üç yaşında emr-i ircîi vârid olup / Edicek aramgâhın gülşen-i mülki bekâ" diyerek 1229/1814 tarihinde vefat eden şeyhinin 73 yaşında olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda Çerkeşî Efendi 1156/1743 tarihinde doğmuş olmalıdır. Oğuz, s. 73-75; Nihat Azamat, "Çerkeşî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), c. VIII, s. 272-275. Babasının adı Hacı Ali, dedesinin adı Vehbî Sultan'dır. Horasan kökenli, Nakşî Şeyhi Vehbî Sultan Allah dostlarından yüce bir kişi olarak bilinir. Mezarı Çerkeş yakınlarında bulunmakta ve halen halk tarafından ziyaret edilmektedir. Oğuz, 90.

13 Vicdânî, s. 72-73; Vassâf, c. IV, s. 56-70.

Beypazarlı Ali Efendi isimlerini vermektedir.¹⁴ M. İhsan Oğuz ise özel bir silsileyle dayanarak on sekiz halîfesinin ismini saymaktadır.¹⁵

Yukarıda Şeyh Mustafa Çerkeşî'nin halifelerini sayarken ilk sırada Geredeli Halil Efendi ismini zikretmiştik. Bu zat, Yazıköylü/Safranbolulu Hacı Emîn Efendi'nin, Şeyh Mustafa Çerkeşî'nin vefatından sonra intisap ettiği şeyhi olduğundan kısaca hayatı ile ilgili bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

Geredeli Şeyh Halil Efendi

Şeyh Halil Efendi ile ilgili kaynaklarda fazla bir bilgi verilmemektedir. Adından da anlaşıldığı gibi Geredelidir ve orada dünyaya gelmiştir. Seyr-ü sülûkünü Şeyh Mustafa Çerkeşî rehberliğinde ikmal etmiş ve şeyhlik icazeti alarak irşad faaliyetlerini Gerede'de sürdürürken, ünü İstanbul'a kadar ulaşır. Bunun üzerine Sultan II. Mahmut Halil Efendi'yi İstanbul'a davet eder. Kaynaklarda, Şeyh Efendi'nin "Ümmî" olmasına rağmen sarayda vüzera ve ulema arasında "*İnnema'l-a'mâlû bi'n-niyyât*" hadisine yaptığı yorumlarla herkesi hayrette bıraktığı ve takdirlerini kazandığı nakledilmektedir.¹⁶ 1843 yılında Gerede'de vefat eden Halil Efendi, Mâliye Nâzırı Gazi Ahmed Muhtâr Paşa, tarafından Aşağı Tekke haziresine yaptırılan türbeye defnedilmiştir. Ayrıca Paşa'nın bu tekkeye iki ocaklı bir su değirmeni vakfettiği bildirilmektedir.¹⁷

Halil Efendi birçok insan yetiştirmiştir. En meşhur iki büyük halifesinden biri, İstanbul-Fatih/Sofular Ekmel Tekkesi Şeyhliği yapmış, büyük takdir toplamış ve dönemin iki şeyhülislâmı Arif Hikmet Efendi ile Mehmed Sa'ddedin Efendi'nin intisap ettiği Şeyh Ömer Fuâdî-i Sâni (v.1274/1857-58)', diğeri ise, Yazıköylü H. Emin Efendi'dir.¹⁸

Yazıköylü Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi

a-Hayatı ve Eğitimi

Safranbolu'nun Yazıköy'üne mensup olan Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin hayatı ile ilgili kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin Yazıköy'de dünyaya geldiği tahmin edilmekte, babasının ismi ise Mehmed olarak bilinmektedir. Kendisinin *Mir'âtü'l-Âşıkîn ve Mîzânü'l-Âşıkîn* isimli eserleri bulunmaktadır.¹⁹ Bu iki eserde yer alan

14 Vicdânî, s. 72-73.

15 bkz. Oğuz, s. 77.

16 Vicdânî, s. 219; Vassâf, c. IV, s. 62-70; Ali Rıza Ünlü, *Tarih Boyunca Gerede*, (İstanbul: 2000), s. 133.

17 Ünlü, s. 131; Şeyh Halil Efendi Zâviyesi Vakfı, VGMA, 204/519-1562 numarada bulunmaktadır.

18 Abdülkerim Abdulkadiroğlu, "Zulmiye Camii Olur mu?" *Altınoluk* 177, (2000), s. 41.

19 Mehmed Emin Halvetî, Safranbolulu, *Mir'atü'l-âşıkîn ve Mîzanü'l-âşıkîn: (aşıklara ayna ve terazi)*, /, 1283/1867 ; (haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, (Ankara : Alperen Yayınları, 2003).

şairlerinde “Şükrü” mahlasını kullandığı görülmektedir. Fakat kaynaklarda Şükrü mahlasıyla söz edilen şairler arasında Yazıköylü Mehmed Emîn Efendi bulunmamaktadır.

Kaynaklarda, Mehmed Emîn Efendi'nin tasavvufî eğitiminden önce zahiri ilimleri teshil edip etmediği ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Yalnız Osmanlı Müellifleri'nde, Zağferanbolulu Mehmed Emîn Efendi'nin ulemâ-yı meşâyih-ı şa'bâniyyeden olduğunu belirtmektedir.²⁰ Elimizde bulunan iki risalesinden hareketle onun medrese eğitiminden geçmiş bir mutasavvıf olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü her iki eser içerisindeki Arapça ibarelerin fasih olması, konuyla ilgili zikrettiği ayetlere yaptığı yorumları, delil olarak zikrettiği hadislerin çeşitliliği ve bu hadislerle ilgili çarpıcı yorumları, eserlerin tertibi ve özgünlükleri, yazarının iyi bir eğitimden geçtiğini göstermektedir. Mehmed Emîn Efendi, ilk tasavvufî eğitimine Çerkeşi Mustafa Efendi'de başlamış. Mürşidi vefat edince onun halifesi Geredeli Halil Efendi'ye intisap etmiştir. Tasavvufî eğitimini Geredeli Aziz diye de bilinen Halil Efendi'nin gözetiminde ikmal edince, şeyhi tarafından Safranbolu'da yaptırılan dergâh-camii'ne görevli/vazifeli olarak gönderilmiştir. Ömrünün sonuna kadar bu tekkede irşâd faaliyetinde bulunmuş ve bölgede etkin bir fonksiyon icrâ etmiştir. Mehmed Emîn Efendi ile Halveti/Şa'bânî tarikatı batıya açılmıştır. Hatta Nevrapop²¹ bölgesinde bulunan dervişler halvet çıkarmaya Safranbolu'ya gelirlermiş. H. Vassâf XIX. asır içerisinde bölgedeki bütün Halvetîlerin Emîn Efendi Dergâhı'nda halvet çıkardıklarını haber vermektedir/bildirmektedir. Hacı Emîn Efendi'den sonra yerine, yukarıda ismini zikrettiğimiz, eserlerini bastıran oğlu el-Hac Mehmed Züdi Efendi geçmiştir.²² Bununla birlikte Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin en kıdemli halifesi Ahmed Süleyman Efendi²³ Nevrepop'ta olduğundan merkez, yer değiştirmiş, dervişan halvet çıkarmaya Nevrepop'a gitmeye başlamıştır. Bu konuyla ilgili Sadık Vicdânî eserinde şöyle demektedir: *“Hacı Emîn Efendi de, hakikaten hatırı sayılır şeyhlerden idi. Nesli halen Safranbolu'da devam etmektedir. Şeyhinden aldığı feyzi Nevrepop taraflarında yaymış olduğundan, Nevrepop Halvetileri bütünü ile Safranbolu'ya gelirler, bu zatın dergâhında halvet çıkarırlardı. Vefatından önce kıdemli müridini halife olarak bıraktığı ve o mürid de Nevrepop'ta şeyh olduğu için Hacı Emin Efendi'nin irşad müddetinde oturduğu post, özel bir hürmet duygusuyla*

20 Osmanlı Müellifleri'nde Hacı Mehmed Emîn Efendi ile ilgili müstakil bir bölüm bulunmamakta, Şa'bânî tarikatı şeyhlerinden Ömer Fuâdî Efendi'yi (ö. h. 1046/m. 1636-37) anlatırken dip notta, “Mir'âtü'l-Âşıkîn ve Mîzânü'l-Âşıkîn” isimli matbu risalelerin müellifi, Zağferanbolulu Mehmed Emîn Efendi'nin de ulemâ-yı meşâyih-ı Şa'bâniyyeden olduğunu belirtmekte, 1312/1894 te vefat eden Nevrepoplu Ahmed Efendi'nin de bu zatın halifesi olduğunu, ve yazma “Muînü'l-Mürîd” adlı bir risalesinin bulunduğunu beyan etmektedir. (Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Tıpkıbasım (haz. M. Tatçı-C. Kurnaz, Ankara: 2000), c. I, s.118.

21 Nevrepop bugün Bulgaristan'nın sınırları içerisinde bulunmaktadır.

22 Halvetî, s. 128-129.

23 Oğuz, s.114.

Nevrekop halveti dergâhına nakledilmiş, bundan sonra Safranbolu Halvetileri halvet çıkarmak üzere Nevrekop'a gider olmuşlardır"²⁴

Hacı Mehmed Emîn Efendi, keramet sahibi bir zattır. Kendisinin bilinen en önemli kerametlerinden biri ise şöyle nakledilmektedir:

Safranbolulu bir tüccar ticaret amacıyla Mekke'ye gider. Orada parasını kaybederek zor duruma düşer. Mekkeli Araplara bu durumu anlatınca, nereli olduğunu sorarlar. Oda Safranbolulu olduğunu söyleyince Araplar ona:

"Burada Safranbolulu Emin Efendi var. Biz ne zaman sıkıntıya düşsek ondan yardım ister, çare ararız. Kaldı ki sen hemşerisisin, neden ona gitmiyorsun? Derler.

Safranbolulu tüccar kendisine tarif ettikleri Şeyh Mehmed Emîn Efendi'nin Safranbolu'da olduğunu söylese de Araplar ısrarla Mehmed Emîn Efendi'nin öğle namazını Harem-i Şerifte kıldığını söyleyerek öğle vaktinde M. Emîn Efendi'yi gösterirler. Tüccar namazdan sonra Mehmed Emîn Efendi'nin omzuna dokunur. Arkasına dönüp karşısında hemşerisini gören Şeyh Efendi sapsarı kesilir. Çünkü kerameti ortaya çıkmıştır. Gerçek mutasavvıflar kerametlerinin ortaya çıkmasını istemezler. Tüccarla hoş sohbetten sonra Mehmed Emîn Efendi:

'Beni burada gördüğünü kimseye söylemezsen seni memlekete ulaştırırım', der. Adam da buna söz verir. Sonra Mehmed Emîn Efendi:

'Eteğimden tut ve gözlerini kapat' der. Adam gözlerini kapatır. Bir müddet sonra aç gözlerini diye seslenir.

Adam gözlerin açınca, bir de ne görsün, ikisi de Safranbolu'da Köprülü Camii'nin avlusundalar.²⁵

Allah, kalbini mâsivâdan temizleyen insan-ı kâmillere varlık ve eşyayı musahhar kılar. Böylece onların insan ve başka varlıklar üzerinde tasarruf etmelerine (etkide bulunmalarına) izin verir. Fakat İslam tasavvufunda, gerçekte tasarrufta bulunanın Cenab—ı Hak'tan başkası olmadığına vurgu yapılmaktadır. Çünkü   tasarrufu velinin kendisine atfetmek, insanı şirke düşüren bir düşüncedir.

Hacı Mehmed Emîn Efendi'den teselsül eden kola, Şâbânilerce "*Orta Kol*" adı verilmiştir.²⁶ Bu dönemde, Safranbolu bölgesinde aralarında özel bir muhabbet ve kardeşlik olan üç büyük şahsiyetin yaşadığı belirtilmektedir.

24 Vicdânî, age., s. 219-20; Nihat Azamat -Vicdânî'nin vermiş olduğu bu bilgilerden hareketle İslam Ansiklopedisinde "Çerkeşî" maddesinde Emin Efendi'nin irşad faaliyetlerini Nevrekop'ta sürdürdüğünü belirtmektedir ki, bu bilgi yukarıda verdiğimiz bilgilerle çelişmektedir. Bkz. Azamat, s. 274.

25 Tunçözgür, s.108-109.

26Vassâf, ç. IV, s. 56.

Bunlar; Emîn Efendi, Zoralı Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin torunu Mehmed Hamdi Efendi (ö.1312/1894) ve Sa'diye meşâyihinden Ali Baba'dır. Ayrıca kaynaklarda, Şeyh Ali Baba ve oğlu Hasan Baba'nın kurdukları Sa'dî Tekke'sinin şehir halkı için cazibe merkezi olduğu, Şeyh'in kerametlerinin halk arasında yaygınlaştığı vurgulanmakta ve her iki şeyhin de 1871-72 tarihlerinde inşa edilen türbelerinde medfûn oldukları ifade edilmektedir.²⁷

b-Tarikat Silsilesi

Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi, Halveti/Şa'bânî tarikatına mensup bir tekke şeyhidir. Şeyh Şa'bânî Veli'den Şeyhi; Geredeli Halil Efendi'ye kadar tarikat silsilesi şöyle gösterilebilir.

- 1-Pîr-i Tarikat Şeyh Şa'bânî Veli(ö.h.976/m.1568-69)
- 2- Şeyh Osman Efendi (ö.h.976/m.1569)
- 3- Şeyh Hayreddîn Kastamonî(ö.1579)
- 4 Şeyh Abdülbâkî İskilibî(ö.1589)
- 5- Şeyh Muhyiddîn Kastamonî (ö.h.1013/m.1604-05)
- 6- Şeyh Ömer Fuâdî Efendi Kastamonî (ö.h.1046/m.1636-37)
- 7- Şeyh İsmâil Kudsî Çorûmî (ö.h.1057/m.1647)
- 8- Şeyh Muslihiddîn Mustafa Çelebi (ö.h.1072/m.1661-62)
- 9- Şeyh Ali Alaaddîn Karabaş-ı Velî (ö. h.1097/m.1685-86)
- 10- Şeyh Muhammed Nasûhi Üsküdarî (ö.1718)
- 11- Şeyh Abdullah Rüşdî (ö.1728)
- 12- Zoralı Şeyh Mehmed Efendi (ö.?)
- 13-Şeyh Mustafa Çerkeşî (ö.1814)
- 14- Şeyh Halil Efendi (Geredeli Aziz Hoca) (ö.1843)
- 15- Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi (ö.1867)²⁸

c-Eserleri

Mutasavvıfımız Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin (ö.1867) *Mir'âtü'l-Âşıkîn ve Mîzânü'l-Âşıkîn* adlı iki risalesi bulunmaktadır. Müellifin yine bu iki eserinin içerisine serpiştirilmiş şiirleri bulunmakta ve bu şiirlerini "Şükri" mahlasıyla yazdığı görülmektedir. 1859 senesinde telif edilen bu iki eser, müellifin vefatından sonra oğlu ve aynı zamanda kendinden sonra

27 Vicdânî, s. 220; Vassâf, c. IV, s. 57; Tunçözgür, s. 106-108; ayrıca bk. Abdulkarim Abdulkadiroğlu, Ülkü Ayan Özsoy, *Safranbolu Meşhurları*, (Ankara: Anıl Matbaası, 2000.).

28 Halvetiye silsilesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı olarak Halvetiye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX (1999), s.535-63.

tekkesinde şeyhlik görevini üstlenen Mehmet Zühdü Efendi tarafından ikisi bir arada bastırılmıştır. Eserin nerede ve ne zaman basıldığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Eser seksen yedi sayfadan oluşmaktadır. 1-72. Sayfalar arasında Mir'âtü'l-Âşıkîn isimli eser; 74-87. Sayfalar arasında ise Mîzânü'l-Ârifîn isimli eser bulunmaktadır. Bu matbu nüshanın sonunda konuyla ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Hamil-i serâir-i Rahmaniyye ve ber güzîde-i meşâyih-ı Şa'bâniyye Geredevî el-Hâcc Halil Efendi (k.s) Hazretleri'nin ecille-i hülefâsından ricâl-i feyz ü ercümendî ve rahîk-i bezm-i ikân-ı neş'emendi Zağferonborlu el-Hâcc Mehmed Emîn Efendi ekremehullah bi't-tecellî'l-ebediyyi Hazretleri Medine-i mezkurda mesned-nişîn-i irşad ve rehnümâyı sermenzil-i sedâd iken süyûr u seb'a ve makâmât-ı sûfiyye-yi mübeyyin çîze destî-i zevk ü vicdan ile cilâ-dâde-i kalem-i ma'rifet-makamları olan Mir'âtü'l-Âşıkîn ve Mîzânü'l-Ârifîn nâm risâle-i şerifleri mahdûm-ı reşâdet-mevsûmları ve dergâg-ı fetz-penâhları postnişîni zehâdetlü el-Hâcc Mehmet Zühdî Efendî taraflarından tab' ve temsîl ile ihvân-ı dîne neşr-i bergüzâr-ı cemîl ve merhûm müşarün ileyhe vesîle-i ecr-i cezîl kıldı.”²⁹

Şeyh Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin bu iki eserini sadeleştirip yayına hazırlayan Mustafa Tatçı ve Musa Yıldız, yazma nüshasının Süleymaniye Ktp, Hacı Mehmed Ef. Bl. Nu: 2559 kayıtlı olduğunu ve sadece Mir'âtü'l-Âşıkîn'in yer aldığını, diğer eseri Mîzânü'l-Âşıkîn'in bu yazma nüshada bulunmadığını, eserin sonunda “Tarih-i tahrir-i kitab-ı şeyh, sene 1265” kaydından eserin 1859 yılında, müellifin vefatından 18 sene önce telif edildiğinin ortaya çıktığını belirtmektedirler.³⁰ Fakat bizim yazma eserler kütüphanesinin sitesinde yaptığımız araştırmada, bu numarada böyle bir esere ulaşamadık. Araştırmamız esnasında mutasavvıfımızın bu iki eserinin Manisa il Halk Ktp., Nu:1496/2 Manisa Akhisar Zeynelzâde koleksiyonu, vr. 22b-44b de –Mir'âtü'l-Âşıkîn; aynı kütüphanede Nu:1496/3 da ve aynı koleksiyonda vr. 46b-50b arasında ise Mîzânü'l-Âşıkîn'inin yer aldığını tespit ettik.

d-Eserlerinin İçeriği

Bilindiği gibi tarikatlar, sülûk için iki yol tespit etmişlerdir. Bu yollar, şeyhin sâliki irşad etmesi için lüzumludur. Bu yollardan biri rûhu tasfiye etmektir. Emir âleminden olan kalp, ruh, sır, hafî ve ahfânın fenâ bulması birtakım tecellîlerin meydana gelmesine sebep olur. Hafî/gizli zikir yapan tarikatlar rûhu tasfiye yolunu seçmişlerdir. Cehrî/-açık zikri benimseyen tarikatlar ise nefsi terbiye yolunu seçmişlerdir.³¹ Halvetiye tarikatı da nefsi terbiye etme yoluyla sâliki eğiten tarikatlar arasındadır. Salikleri, genellikle “esmâ”

29 Bkz. Halvetî, s. 19-20.

30 Bkz. Halvetî, s. 20.

31 Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1984), s.364 vd.

telkini yoluyla, isim ile müsemma arasındaki farkı öğretirler. Tasavvuftaki seyr-u sülûke dair yazılan eserler içinde kendine özgü bir yeri olan Mir'âtü'l-Âşıkîn, de "esmâdan müsemmaya" seyr—u sülûk ettiren Halvetî mensuplarının esmâ-yı seb'a ve bu isimleri geçerken yaşanacak olan hal, tavır ve elde edilecek irfânî hakikatleri dile getirmektedir. Mutasavvıfımız Hacı Mehmed Emîn Efendi, her bölümde, o konuyla ilgili olarak bir de "Şükrî" mahlasıyla şiir yazmıştır. Şükrî Efendi, sâliklerin bir-çoğunun seyr-u sülûkleri esnasında, sülûkün yedi mertebesini ve tecellilerini bilmedikleri halde mürşidlerinden hilafet ve icâzet istediklerini, mürşidlerinin de "Sabredin, seyr—u sülûkünüz sırasında görmediğiniz ilâhî fütühâtlar ve yüksek makamlar vardır," diyerek onları bu boş isteklerinden vaz geçirmeye çalıştığını; ancak onlar mürşidlerinin bu sözleri ile tatmin, olmayıp teslim olmadıklarından tasavvufî eğitimlerinde ilerleyemediklerini ve bütün çabalarının boşa gittiğini görünce böyle bir risale yazma gereğinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Müellif, böylece samimi olan talebeler bu aynaya bakarak seyr-u sülûkleri esnasındaki terakkilerini görmeleri, öğrenmeleri ve bu sayede çabalarının boşa gitmemesi, ve kendisine hayır dua etmeleri için bu esere "Mir'âtü'l-Âşıkîn" "Âşıkların Aynası" ismini verdiği görülmektedir.

Müellifin ifadesiyle: "bu risale her makamın terakki ve tenezzülüne sebep olan nesnelere ima edilmesi için kaleme alınmıştır. Yazdığımız bu ima ve işaretler salike bir ayna gibidir. Salik bu aynaya hal ve zevkini tatbik edip durumunu düzeltmeli, çalışmasına daha bir özen göstermelidir. Yine—de yazdığımız bütün hususların anlaşılması mümkün değildir. Zevke muhtaçtır."

Mutasavvıfımız, seyr ü sülûkunu kâmil bir mürşitten, tertibi üzere ve zevkine vararak yerine getirmesi, görüp yaşayan kimselerin zevklerini ölçülü hale getirmeleri için, kâmil insanların zevklerini bilip uygulamaları gerektiğine inanmaktadır. İşte ikinci eseri "Mîzânü'l-Âşıkîn" risalesini, ehlullahın ölçüsü var mıdır? Onların ölçüsü ile insan, ârif mi, ârif mi geçiniyor, yoksa câhil mi? ölçüp tarta—bilmek için yazmıştır. Kısaca ifade edecek olursak, bu eser âriflerin zevklerini, hallerini ve ölçülerini açıklamayı konu edinmiştir.

e-Dergah - Camii

Hacı Mehmed Emîn Efendi'nin hayatta iken şeyhlik yaptığı, müritlerinin mânevî eğitimini gerçekleştirdiği ve kendisinin vefatından sonra da halifelerinin görev yaptıkları mekân, Safranbolu merkezinde Hacı Halil veya Çeşme Mahallesi Mescit Sokak 32 numarada yer alan ve bitişiğinde türbesinin de bulunduğu dergâh-camidir. Cami, dikdörtgen planlı, girişinin iki yanında birer oda bulunmaktadır.³² Yine Caminin kuzeyinde çok sayıda halvet odaları

32 Bu camilere tabhâneli camiler denilmektedir. Osmanlı Devletinin kuruluşunda ve gelişmesinde etkili olan ahiler ve gezici dervişler için inşa edilmiş, dini işlevden çok sosyal amaçlara hizmet eden yapılardır. İbadet dışında değişik amaçlar için inşa edilen yapılar hizmet ettikleri kurum ve kişilere ihtiyaç kalmayınca, tamamen cami işlevini almışlardır.

bulunmaktadır. H. Vassâf, XIX. asır içerisinde başta Nevrekop olmak üzere, Safranbolu bölgesindeki bütün Halvetîlerin Emîn Efendi Dergâhı'nda halvet çıkardıklarını haber vermektedir.³³

Dergâhta, tekkeler kapatılıncaya kadar görev yapan son şeyh, 1868 yılında Safranbolu'da dünyaya gelen Hacı Hafız Mehmet Hilmi Efendi'dir. Şeyh Efendi bu dergâhta otuz beş yıl irşad faaliyetlerinde bulunmuş, tekkeler kapatılınca da bu faaliyetlerini evinde sürdürmüştür. Mehmet Hilmi Efendi 5 Mart 1978 yılında vefat etmiş ve Safranbolu'da aile mezarlığına defnedilmiştir.³⁴ Ahmet Sarı beyin verdiği bilgilere göre Mehmet Hilmi Efendi'nin vefatından sonra Mehmet Dilek (v. 2012) göreve gelmiştir. Mehmet Dilek vefatına kadar Karabük'ün Cumayanı' kasabasında irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Kendisinden sonra ise görevi Ahmet Sarı Beyin babası Yaşar Sarı Bey sürdürmektedir.

Kaynaklarda, bu caminin giriş kapısı üzerinde "Zulmiye Camii-1884" levhası bulunduğu belirtilmekte ve bu ismin nereden geldiği, niçin böyle bir isimle isimlendirildiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Merhum Abdulkerim Abdulkadiroğlu, "Cami içindeki halvet odalarına çile çıkarmak veya i'tikâf için girenlerin bu şahsi tercihlerini bir çeşit zulüm olarak değerlendiren bazı kimselerin, keyfiyeti halk arasında yayıp, Zulmiye Camii denmesini netice veren bir sonuç almış olabilirler"³⁵ değerlendirmesini yapmaktadır. Bir başka değerlendirmeye göre, -Mescid, camiye tahvil edilirken halktan zorla para toplandığı için zulümden, Zulmiyye denilmiştir, denilmektedir.³⁶ Fakat biz, camii ziyaretimiz-de giriş kapısı üzerindeki mermer kitabe üzerinde "Hamidiyye Camii-1884" levhasını gördük. Caminin imam hatibine, kaynaklarda buranın "Zulmiye Camii" olarak belirtildiğini, bu levhanın ne zaman değiştirildiğini sorduğumuzda, Diyanet İşlerinden gelen resmi yazıyla kendisinin aynı mermer levhayı ters çevirerek "Hamidiyye Camii-1884" şeklinde değiştirdiğini, fakat yıl olarak hatırlayamadığını ifade ettiler. Safranbolu Müftülüğünde "Hamidiyye Camii" dosyasına baktığımızda, merhum Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun 16.10.2002 de Diyanet İşleri'ne göndermiş olduğu dilekçe üzerine, Diyanetin de 13.11.2002 tarihinde Safranbolu müftülüğüne -"Zulmiye Camii"nin isminin "Hamidiyye Camii" şeklinde değiştirilmesini isteyen bir yazı gönderdiğini tespit ettik.

Bu bilgilerden yakın zamana kadar caminin isminin Zulmiye diye olduğunu anlıyoruz.

(bkz. Türkan, Acar, "Tabhâneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme" *SDÜ. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi*28, (2013), s. 303).

33 Vassâf, *Sefîne*, IV, 56.

34 Şenol Susoy, *Za'feranbolu'nun Manevî Mîmarları*, (Karabük: 2014), s. 172.

35 Abdulkadiroğlu, "Zulmiye Camii Olur mu?" s. 41

36 Abdulkadiroğlu s. 41.

Mermer levhanın altında bulunan Osmanlıca kitâbede bu ma'bede Hamidiyye isminin verildiği, ayrıca İhsaniyye olarak da anıldığı açıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte halk arasında Mecid ya da Mescid Camii denilmektedir. Mecid Camii denilince Sultan Abdûlmecid adını çağrıştırmakta ise de, mescid denince önceleri cum'a ve bayram namazları kılınmayan bir dergâh mescidi iken, sonradan minber konulması ile bu toplu namazların da edâ edildiği bir mekân olmasının halk ağzında kazandığı yeni isim gibi düşünülebilir.

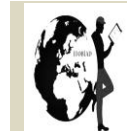
Diğer taraftan Caminin iç kapısının üzerinde bulunan ve Caminin ilk banisinin belgesi olan kocaman bir Sultan II. Mahmud tuğrasının bulunmasıdır ki, değişik zamanlarda tamirler görmüş bu mabedin ilk inşâ tarihinin Sultan II. Mahmud döneminde olmasıdır. Bu belge gösteriyor ki, Caminin yapılış tarihi 1251/1835 olup, 1839 da vefat eden Sultan Mahmud'un yaklaşık 31 yıllık saltanatının son yıllarına rastlamaktadır. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, bu nedenle Camiye Hamidiyye veya İhsaniyye Camii denmesi düşünülebilirse de, bu belgeye göre Sultan II. Mahmud veya Mahmudiyye Camii denmesinin en mâkul olacağını, kitâbede adı geçen Hamidiyye nâmının verilmesi, tamirlerden biri esnasında Sultan Abdulhamid'in maddi yardımının olduğunu hatırlattığını; fakat tuğrası bulunan padişahın adının caminin gerçek adı olması akla mantığa ve tarihî gerçeklere daha uygun olacağını belirtmektedir.³⁷

Abdülkerim Abdulkadiroğlu bir hataya dikkatleri çekmekte ve şöyle demektedir: "Ahmed Gökoğlu da bânisinden söz etmemekte, sadece Hattat Mehmed Mahzi demektedir. Aslında Mehmed Mahfi olması gerekirken hatalı okunuş Mahzî, takibeden yıllar içindeki çalışmalarda da tekrarlanmıştır. İkinci bir hatâ da, Mehmed Mahzi mimar gösterilmiştir ki kültür dili Osmanlıca'yı bilmeyenlerin hatasıdır. Mehmed Mahfi, Şevkî'ye ait bir tarih manzumesini taş üzerine yazan, belki de işleyen bir taş ustasıdır. Bu hatalı okuyuş, muhtemelen ilk yayın olan Ahmed Gökoğlu'nun eseri ile başlamış, daha sonra tekerrür ettirilmiştir." Bir de halk arasında Mecid ya da Mescid Camii denilmektedir. Mecid camii denilince Sultan Abdûlmecid adını çağrıştırmakta ise de, mescid denince önceleri cum'a ve bayram namazları kılınmayan bir dergâh mescidi iken, sonradan minber konulması ile bu toplu namazların da edâ edildiği bir mekân olmasının halk ağzında kazandığı yeni isim gibi düşünülebilir.

Sonuç olarak şöyle denilebilir: Kitâbedeki "Hamidiyye Camii-1884" tarihi, inşa değil tamir tarihidir. Böyle yazılabilir. Sultan II. Mahmud'un tuğrasının altındaki tarih 1251 / 1835 olduğuna göre, önce İnşa tarihi 1251 / 1835, altına da tamir tarihi 1301 / 1884 yazılması en doğru olanıdır.

Caminin giriş kapısı üzerinde bulunan taşta işlenmiş manzumenin şairi Şevki Efendi'nin, Kastamonu'da Şa'bân-ı Velî Dergâhı'nda 16. sırada post-nişnlik

³⁷ Abdülkadiroğlu, s. 41.

görevine oturarak altıbuçuk yıl süreyle bu görevi ifâ eden ve 13 Şevval 1314 / 17 Mart 1897 Çarşamba günü dünyasını değiştiren şâir ve dîvan Sahîbi Şeyh İbrahim Şevki Efendi olacağı belirtilmektedir. Her ne kadar Şeyhin divanında bu manzume bulunmasa da, tarih itibariyle uygun düştüğü söylenebilir, çünkü o dönemde ve bu muhitte Şevkî mahlaslı başka bir şâirin olmadığına dikkatler çekilmektedir.³⁸

Sultan II. Mahmud, bu camii niçin yaptırmış olabilir? Bilindiği gibi Sultan II. Mahmud, Halvetîliğe karşı sempatisi olan ve bu tarikatın şeyhlerine değer veren bir padişahtır. Örneğin Mustafa Çerkeşi, II. Mahmud döneminde tasavvuf ve tarikatlarla ilgili yöneltilen sorulara cevaben padişaha sunduğu *Risale fi tahkiki't-tasavvuf*³⁹ adlı Türkçe risâle ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Çerkeşi Efendi'nin İstanbul'a gelip gelmediği, geldiyse ne kadar kaldığı tartışmalıdır⁴⁰. Ancak soruların cevabının ondan istenmesine bakılırsa şöhretinin epeyce yayıldığı anlaşılır. Zira onun bağluları arasında Dâhiliye Nâzırı Âkif Paşa da bulunmaktadır.⁴¹ –Çerkeşi'nin bu cevabını takip eden yıllarda padişah, Şeyh Mehmet Emin Efendi'nin şeyhi ve Çerkeşi'nin, halifesi Geredeli Şeyh Halil Efendi'yi İstanbul'a davet etmiştir. Şeyh Halil Efendi'nin hayatını anlatırken değindiğimiz gibi, ümmi bir kimse olmasına rağmen saraydaki âlimlerin sorularına verdiği cevaplarla onları hayrette bırakınca, İstanbul'da itibar görüp takdir ve hürmet toplamıştır. –Şeyh Halil Efendi, İstanbul'da itibar görüp ve hürmet görünce, ya padişahın sorması neticesinde ya da kendisinin isteğiyle Safranyolu'ya bir dergâh-cami yapılmasını istemiş olmalı ki, sonuçta halifesi Yazı-köylü Emin Efendi'nin içinde icrâ-ı faaliyet edeceği Safranbolu dergâh-camii yapılmıştır. Bunun en büyük belgesi Sultan II. Mahmud tuğrasının dergâh kitabesinde yer almasıdır.

Bir başka kaynakta ise, Mehmed Emin Efendi'nin tekkesi, Geredeli Şeyh Halil Efendi'nin müntesiplerinden Maliye Nazırı Ahmed Muhtar Paşa (ö.1864) tarafından yaptırıldığı, bu nedenden dolayı halk arasında “Muhtar Paşa Tekkesi” diye anıldığı ifade edilmektedir.⁴² Bilindiği gibi aynı bakan (ne demek) mutasavvıfımızın şeyhi Geredeli Halil Efendi'nin türbesini de

38 Abdulkadiroğlu, s. 41.

39 Çerkeşi Efendi'nin birçok kütüphânedeki yazma nüshası (mesela bkz. S. Ktp., Zühdü Bey, nr. 558/2) bulunan risâlesi birçok defa basılmıştır. (İstanbul 1290, Eskişehir 1331). A. Abdülkâdir oğlu tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır. (bkz. *AÜİFD*, XXVIII, (1986) s. 344-348.) Mustafa Çerkeşi Efendi eserinde mârifetullah, şeriat-tarikat münasebetleri, Melâmîlik, mürşid-mürîd münasebetleri, nübüvvet, kerâmet gibi konular hakkındaki görüşlerini çok açık bir dille ifade etmektedir.

40 Yaşar Nuri Öztürk, Kuşadalı İbrahim Halveti, (İstanbul:1997),s. 34; Azamat, s. 273-275; Abdülkâdir oğlu, “İki Vesika”, *AÜİFD*, XXVIII, (1986) s. 339.

41 Abdullah Uçman, *Dîvânı*'ndaki bir şiire dayanarak (İÜ.Ktp.,TY, nr. 2597, 161b) bu hükmü verir. A.Uçman, “Âkif Paşa”, *DİA*, II, 162.

42 Mehmet Nermi Haksa'nın tespitine göre Paşa ayrıca Emin Efendi'ye 500 kuruş maaş tahsis etmiştir. Bkz. Mehmet Nermi Haksa, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, (İstanbul: 2001), c.II, s. 600.

Aşağı Tekke haziresine yaptırmış ve dergâha iki ocaklı bir su değirmeni vakfetmişti.⁴³

Ayrıca h.–1260/1850 yılına ait bir belgeden Şeyh Emin Efendi Tekkesine taamiye yardımında bulunulduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴ Bu belge o tarihlerde tekkenin aktif olduğunu göstermektedir.

Bilindiği üzere söz konusu cami bir dergâh-camiidir ve yanındaki türbede, bu dergâhta şeyhlik yapmış Halvetî/Şa'bânî şeyhlerinden Yazı-köylü Hacı Emin Efendi yatmaktadır. Yanında oğlu Şeyh Mehmed Efendi, diğer bir oğlu Şeyh Ahmed Efendi ve Şeyh Ahmed Efendi'nin torunu Şeyh Muharrem Efendiler'in sandukaları vardır. Türbenin kuzeyindeki avlusunda bulunan üç adet mezar; Şeyh Hacı Mehmed Efendi'nin Kerimesi ve Şeyh Abdulkerim Efendi Zevcesi Atiyye Hanım'a, Sallamacıoğlu Mehmed Emin Efendi'nin mahdumu Şevket Efendi (1321 veya 1323)'ye ve Şeyh Hacı Mehmed Emin Efendi'nin Mahdumu Mehmed Efendi (1340)'ye aittir.⁴⁵

f-Vefatı

Şeyh Mehmed Emin Efendi, 1283/1866-67 yılında, Safranbulu'da vefat etmiştir. Türbesi, Mescit Mahallesinde bulunan ve II.-Mahmut tarafından inşa edildiği anlaşılan Dergâh-Camii bitişiğindeki haziresinde bulunmaktadır. Türbenin sokağa bakan tarafında bulunan ve Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin vefatına düşürülen manzume, Kâzım adında bir şaire aittir ve bu şiir hurûf-i Tamla 1283/1866-67 yılını vermektedir. Mutasavvıfımızın vefatıyla ilgili başka bir kayıta bulamadığımız için irtihal yılı olarak bu seneyi kabul etmenin daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Söz konusu şiir şöyledir:

Şeyh Şa'bân Velî'nin sırrını bu zâtda
Oynayıp kudret eliyle Hazret-i Rabbu'l-mu'în
Eylemişdi ser-te-e-ser leb teşnegân-ı aşkın
Âfitâb-âsa vücûdun çeşme-i feyz-i mübî
Kıldı âhir irci'î fermânına lebbeyk-zen
Etdi çeşm-i iştiyâkın nûr—i rü'yet kâgmbîn
Oldu tığ-i firrâtinden bendegânı çâk çâk
Azîm-i halvet saray-ı vasl ol nâzenîn
Ol emanet pîşenin nâmı Emîn olsa n'ola
Zâtın etmişti Hudâ nâib Cenâb-ı mürselîn
Âşık olmuştu cemâl-i pâkine çün ehl-i aşk

43 Ünlü, s. 131; Şeyh Halil Efendi Zâviyesi Vakfı, VGMA, 204/519-1562 numarada bulunmaktadır.

44 BOA.İMVL.189/5699.

45 Abdulkadiroğlu, "Zulmiye", s.41.

Görmedin vech-i münîrin ben gibi Kâzım hemîn
 Ref-i engüşt-i şehadetle dedim târihini
 Hû deyip gitdi azîzim adne Emîn. (1283/1866-67)⁴⁶

g-Talebeleri

Mehmet Emin Efendi dergâhında birçok kişiye seyru-sülûk yaptırdığı ve birçoğuna da hilafet verdiği, başta Nevreko ve Safranbolu civarındaki Halveti tarikatı mensuplarının onun dergâhında halvet çıkarmaları bunu göstermektedir. Fakat kaynaklarda kimlere icazet verdiği ile ilgili açık bilgi bulunmamaktadır. Ancak matbu “Mizânu’l-Âşkîn” sonuna ilave edilen bilgiye göre Şeyh Mehmet Emin Efendi’den sonra onun yerine oğlu Mehmet zühdü geçmiştir.⁴⁷ Bizim araştırmalarımıza göre kaynaklarda ailesi hakkında bilgi bulamadığımız gibi bu oğlu hakkında da malumata ulaşamadık. Emin Efendinin yetiştirdiği öğrencilerden biri de şeyhi, Geredeli Halil Efendi’nin dört oğlundan biri olan Mustafa Rûmî’dir. Mustafa Rûmî Efendi’nin M. Emin Efendi’nin gözetiminde seyru sülûkünü tamamladığı, divanında bulunan şu beytler göstermektedir:

Bezm-i aşkâtan câm-ı Hû’yu Şükrü’dür veren bana⁴⁸

Sînem üzre dâğ-ı aşkı Şükrü’dür vuran bana

Hamdülillâh hâk-i dergahında sürdüm yüzlerim

İbtidâ hâl-i derûnum Şükrü’dür soran bana

Ey tabîbâ çek elin çâre kılmaktan bana

Gayrıdan olmaz bu çâre Şükrü’dür Lokmân bana

Mesken-i genc-i hakîkât çün vîrâne eremem

Genc-i bî-pâyâna lâyıık Şükrü’dür vîrân bana

Mustafa Rûmî dilinden Şükrü dâim söyleyen

Herkese bir cân gerekse Şükrü’dür cânân bana

İçirdi tab’ıma câmı Şükrü’dür şöhreti nâmı⁴⁹

Bu kemter Mustafâ Rûmî Hakk’ı zikreleyip Hû der

Mehmet Emin Efendi’nin en meşhur halifesi yüz yaşında vefat eden, *Muînü’l-Mürîd* yazarı Nevrekoğlu Şeyh Ahmed Efendi (1312/1894)’dir.

46 Bkz. Eyyüb Akman,⁷ *Safranbulu’daki Adak yerleri ve bu yerlerle ilgili İnançlar*, (Ankara: 2000), s. 70-71; Tunçözgür, s. 108; Halvetî,⁷ s. 16.

47 Halvetî, s.129.

48 Mustafa Rumî Efendi, *Divân*, (Haz., Mustafa Tatçı-A. Abdülkadiroğlu, Ankara: 1998), s.15.

49 Rumî, s.43.

Nevrekoplu Şeyh Ahmed Efendi

Sadık Vicdanî Mehmet Emin Efendi'yle ilgili bilgi verirken şöyle demektedir: "Vefatından önce kıdemli müridini halife olarak bıraktığı ve o mürid de Nevrekop'ta şeyh olduğu için Hacı Emin Efendi'nin irşad müddetinde oturduğu post, özel bir hürmet duygusuyla Nevrekop halveti dergahına nakledilmiş, bundan sonra Safranbolu Halvetileri halvet çıkarmak üzere Nevrekop'a gider olmuşlardır."⁵⁰ Bu ifadelerden bu halifesinin Nevrekoplu Şeyh Ahmed Efendi olduğu ve merkez tekkenin de Nevrekop'taki tekke olduğu anlaşılmaktadır.

H. Vassaf Efendi bu şeyh hakkında şu bilgileri vermektedir: "Hacı Emîn Efendi hulefâsındandır. Yüz yaşına karîb bir sinde iken 1312/(1894-95) senesinde irtihâl-ı dâr-ı bakâ eylediler Nevrekop'ta tekkesi vardır. Şimdi Bulgaristan dâhilinde kalmıştır. Hücreleriyle tevhîd-hânesi esnâ-yı harbte Bulgarlar tarafından ihrâk olunmuştur. Türbe ve câmii kârgîr olup, harîktan masûn kalmıştır. Ahmed Efendi eâzım-ı meşâyih-ı Şa'bânîyye'dendir. **Muînü'l-Mürîd**⁵¹ nâmında bir eseri vardır. Yüzbinlerce mürîde mâlik idi. İlm-i zâhire bigâne, fakat ilm-i bâtında ferdâne idi. Meslek-i tasavvüfleri çok yüksek idi."⁵²

Ahmed Efend'nin yetiştirdiği halîfeler ise şunlardır:

İskeçeli Muhammed Efendi, Şeyh Hacı Ali Efendi, Nevrekoplu Şeyh Atâ Efendi, Hacı Emîn Efendi'nin dâmâdı Şeyh Muhammed Zühdü Efendi,⁵³ Şeyh Necîb Necmeddîn Efendi, Şeyh Süleymân Efendi.⁵⁴

Sonuç

Yazıköylü Mehmed Emin Efendi, Halveti/ Şabanî geleneğe bağlı bir mürşid-i kâmilidir. Şabanî kolunun Karabük-Safranbolu yöresinde Zopran köyünde metfun bulunan Şeyh Hacı Mehmed Esad Efendi ve kardeşi Zora köyünde metfun Muharrem Nihan Efendi ile birlikte güçlü bir şekilde girdiği, yetiştirdikleri halifeleriyle XIX. asır boyunca Orta ve Batı Karadeniz bölgesinde oldukça etkin ve yaygın bir hizmet ağı oluşturdukları görülmektedir. Yazıköylü Mehmed Emîn Efendi'nin zamanında ise yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla Halveti/Şa'bânî tarikatının batıya açıldığına ve orada birçok gönül inşa ettiğine şahit olmaktayız.

Diğer taraftan H. Vassâf Efendi; XIX. asır içerisinde başta Nevrekop olmak üzere, Safranbolu bölgesindeki bütün Halvetîlerin Emîn Efendi Dergâh'ında

50 Vicdânî., s.219-20.

51 Bu eser Ankara Milli Ktp. Yazma eserler Bl. Nu: 2567 de kayıtlıdır.

52 Vassâf, c. IV, s. 56.

53 Vassaf'ın Şeyh Muhammed Zühdü Efendi'nin Mehmet Emin Efendi'nin damadı olmasıyla ilgili verdiği bilgi Emin Efendi'nin eserlerinin sonunda verilen bilgiyle çelişmektedir. Çünkü orada Muhammed Zühdü Efendi'nin Emin Efendi'nin oğlu olduğu belirtilmektedir. bkz. Halveti, s. 128-129.

54 Vassâf, c. IV, s. 56.

halvet çıkardıklarını belirtmektedir. Bu uygulama bile -dergâhın ve sufimizin toplum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Gönül ehli sûfilerin, manâ yönleriyle olduğu kadar, halk eğitimcisi olarak da dikkati çeken şahsiyetler olduklarını görüyoruz. Çünkü bu kâmil insanlar, benlikleri ilâhî sırlarla, dış dünyaları ise güzel ahlakla bezenmiş olan kimselerdir.

Kaynakça

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, "Zulmiye Camii Olur mu?" *Altınoluk* 177, (2000): 41.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim-Ülkü Ayan Özsoy, *Safranbolu Meşhurları*, Ankara: Anıl Matbaası, 2000.

Abdülkâdiroğlu, "Şeriat Uleması İle Tarikat Meşayihu İhtilâfı ve Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında İki Vesika, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)*, (1986): c. XXVIII, s. 335-353.

Acar, Türkan, "Tabhâneli Camilerin Tipolojisi Üzerine Bir Deneme" *SDÜ. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi* 28, (2013): 303-326.

Akman, Eyyüb, *Safranbulu'daki Adak yerleri ve bu yerlerle ilgili İnançlar*, Ankara: 2000.

Aşkar, Mustafa, "Bir Türk Tarikâtı olarak Halvetiye'nin tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Gelişimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIX (1999): 535-563.

Azamat, Nihat, "Çerkeşi Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, c. VIII, s. 272-275.

BOA.İMVL.189/5699.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Tıpkıbasım (haz.M.Tatçı-C.Kurnaz), Ankara: 2000.

Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.

Ersoy, Hüseyin Lütfi, *Karabük Tarihi*, İstanbul: 2011.

Haksa, Mehmet Nermin, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul: 2001.

Halvetî, Mehmed Emin, Safranbolulu, *Mir'atü'l-aşikin ve Mizanü'l-aşikin*: (aşıklara ayna ve terazi). /, 1283/1867 ; haz. Mustafa Tatçı, Musa Yıldız, Ankara: Alperen Yayınları, 2003.

İz, Mahir, *Tasavvuf*, İstanbul: 1969.

Mustafa Rumî Efendi, *Divân*, Haz., M.Tatçı-A.Abdülkadiroğlu, Ankara: 1998.

Oğuz, M. İhsan, *Şâbân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşî*, İstanbul: 1995.

Sadık Vicedânî, *Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye*, Haz.,Doç.Dr.İrfan Gündüz, İstanbul: 1995.

Şeyh Halil Efendi Zâviyesi Vakfı, VGMA, 204/519-1562

Tunçözgür, Ünsal, *Dünden Bugüne Safranbolu*, Ankara: 1997.

Uçman, Abdullah, "Âkif Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, c. II, s. 261-262.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul:1991.

